

Polish Journal of Political Science

Volume 3 Issue 4 (2017)

(this page is intentionally left blank)

Polish Journal of Political Science

Volume 3 Issue 4

Editorial Board

Clifford Angell Bates Jr., University of Warsaw

Stephen Brooks, University of Michigan

Michael Freeden, University of Nottingham, University of Oxford

Shpresa Kureta, Her Excellency Ambassador of Albania to Poland

Paolo Pombeni, University of Bologna

Bohdan Szlachta, Jagiellonian University in Krakow

Tomasz Żyro, University of Warsaw

Editors

Jarosław Szczepański

Karolina Kochańczyk-Bonińska

Associate editors

Przemysław Biskup

Aneta Marcinkowska (Statistics)

Stanisław Matsumoto

Iwona Miedzińska

Krystian Pałyska

Maciej Sadowski

Łukasz Smalec

Marta de Zuniga

eISSN 2391-3991

Original version: e-book

Visit our site: www.pjps.pl

Submit your paper: pjps@inop.edu.pl

(this page is intentionally left blank)

Table of Contents

Articles

Paweł Paszak

Chinese investment policy in Europe between 2011 and 2017. Challenges and threats to the security of European Union countries *p. 7*

Björn Herstad

Sweden and the Muslim Brotherhood – is Islamism a natural part of a multicultural society or is it a threat to our civilization? *p. 31*

Jakub Siemiątkowski

Współpraca państw Europy Środkowo-Wschodniej w publicystyce „Rzeczy Wspólnych” i „Nowej Konfederacji” (Cz. II) *p. 103*

Joanna Hetnarowicz

Solidarity in the structure of the European Union's axionormative system in the context of the refugee crisis *p. 125*

Marcin Pasek, Tomasz Kochańczyk

Turysta w środowisku przyrodniczym w świetle polityki ekologicznej państwa *p. 143*

Marcin Mazurek

Greed and piety – political reason in the philosophy of
John Locke *p. 159*

Marcin Pasek, Tomasz Kochańczyk

Gdansk University of Physical Education and Sport

Turysta w środowisku przyrodniczym w świetle polityki ekologicznej państwa

Abstract

Tourist in The Natural Environment in The Light of The Ecological Policy of The State

Since the beginning of its history, man has been using natural resources. At the same time, one of the characteristic signs of his behaviour is movement in space. This reality is a specific human need, and its expression can be the manifestation of emotions in the face of natural beauty. However, the development of the desired sensitivity depends on many factors, including one's own experiences and motivations. That is why a tourist cannot still be clearly identified with a nature lover, and many examples indicate that in contact with nature he feels uncomfortable and behaves incomprehensibly. For this reason, his actions as an individual, as well as those of entire societies, should be subject to institutional control within the broader environmental policy of the state. The aim of the article was to show the potential for development of an individual human being through his tourist and recreational contact with the natural environment, which is subject to the control of various entities of government administration. Tourist cognition, although often characterised by unreflective consumption of goods, also creates a brighter perspective, which appears as a path towards the fullness of humanity thanks to the discovery of the essence of primordial nature.

Key words: tourism, natural environment, personal development, environmental policy

Humanistyczna refleksja dotycząca warunków współistnienia człowieka z jego środowiskiem przyrodniczym ma swoje źródło w czasach antycznych. Już wówczas stanowiła ona ważny element filozofii przyrody, odnoszącej się między innymi do problematyki materii, czasoprzestrzeni czy też składek przyrody żywej i nieożywionej. Z upływem wieków zagadnienia te coraz częściej stawały się polem eksploracji medycyny i biologii, a współcześnie są również przedmiotem badań dyscyplin znajdujących się na pograniczu wiedzy przyrodniczej i społecznej. Należą do nich między innymi ekologia, socjobiologia czy sozologia. W drugiej połowie XX wieku wykształciła się również ekofilozofia, koncentrująca swoje zainteresowania wokół związków człowieka z otoczeniem ekologicznym w świetle dynamicznych przeobrażeń cywilizacyjnych¹.

Warto zaznaczyć, że na przestrzeni dziejów stosunek ludzi do przyrody ulegał częstym zmianom, co znajdowało swój wyraz w kolejnych koncepcjach filozoficznych zawierających się w szerokim zakresie pomiędzy zdeklarowanym naturocentryzmem, a skrajnym antropocentryzmem. Według przedstawicieli filozoficznej szkoły pitagorejskiej istota ludzka stanowi integralny element harmonijnej struktury świata, która jest powołana do odkrywania jego piękna, otrzymując przy tym wskazówki jak kształt nadawać swemu życiu. Z wyjątkiem poglądów świętego Franciszka z Asyżu czy reprezentującego nieco późniejsze czasy Michała de Montaigne'a i nielicznych im współczesnych idee te porzucono w epoce średniowiecza i odrodzenia. Zaczęły wówczas dominować poglądy o wyjątkowej roli człowieka,

¹ W. Tyburski, Człowiek – środowisko przyrodnicze w świetle wybranych stanowisk filozoficznych i ekofilozoficznych, *Paedagogia Christiana*, nr 2(28), 2011, 41-63.

który zaczął ustawiać się ponad naturą, a niekiedy nawet przeciw niej. Zainteresowaniu naturą przypisywano głównie znaczenie użyteczno-poznawcze. Zakładano wręcz, że każde działanie wobec środowiska przyrodniczego jest moralnie dopuszczalne, jeśli przynosi konkretny pożytek nie szkodząc działającej jednostce bądź innym ludziom. Jeszcze dalej w tego typu rozważaniach posunął się Kartezjusz, który w pierwszej połowie XVII wieku stał się twórcą mechanistycznej koncepcji przyrody, w myśl której człowiek powinien poznać prawa mechaniki rządzące przyrodą, aby podporządkować ją sobie, a dosłownie według jego słów – stać się jej panem i posiadaczem ².

Z czasów oświecenia godnymi zapamiętania są poglądy Jana Jakuba Rousseau, afirmującego naturę w świetle przesytu kulturą i zmęczenia cywilizacją. Natomiast jednym z ważniejszych moralistów XX wieku reprezentującym ducha humanizmu ekologicznego był Albert Schweitzer. Uważał on, że tradycyjna etyka, kojarzona wyłącznie z człowiekiem jest obecnie niewystarczająca. Dlatego istnieje potrzeba rozwoju etyki globalnej, na tyle elementarnej i głębokiej, aby zasięgiem swoim obejmowała też wszelkie inne formy życia ³.

Tak więc zagadnienie stosunku ludzi do środowiska przyrodniczego zawiera w sobie wskazanie na taki kierunek przeobrażeń, który uwzględniałby zarówno potrzeby człowieka, jak również dobro innych istot żywych oraz zasiedlanych przez nie ekosystemów. Pojawia się więc pytanie o możliwość przyjęcia takiego modelu cywilizacji, który będzie gwarantował harmonijną koegzystencję świata ludzkiego ze światem

² Tamże

³ W. Tyburski, Człowiek – środowisko przyrodnicze w świetle wybranych stanowisk filozoficznych i ekofilozoficznych, *Paedagogia Christiana*, nr 2(28), 2011, 41-63.

biosfery ⁴. Założenie, jakoby harmonia ta stała się faktem jedynie na skutek mobilizacji jednostki jest błędne w obliczu wieloletnich obserwacji związków człowieka z przyrodą. Stąd niezbędna staje się realizacja określonej polityki ekologicznej, uwzględniającej konieczność ochrony środowiska przyrodniczego, przy czym szczególnie istotne wydaje się być znalezienie właściwych proporcji między niezbędnym interwencjonizmem a wolnym rynkiem. Interwencjonizm państwa musi być rozumiany jako zapobieganie dewastacji lub rabunkowej eksploatacji zasobów środowiska. Konflikt pojawia się gdy przedstawiciele organizacji ekologicznych postulują ochronę środowiska za wszelką cenę, natomiast przedsiębiorcy oczekują ograniczania nakładanych na nich obciążeń ekologicznych. Państwo stara się łagodzić ten konflikt przez racjonalną politykę środowiskową, w myśl zasad zrównoważonego rozwoju, który zyskał rangę konstytucyjną i wymieniany jest jako integralna część licznych planów i działań, tak na szczeblu centralnym, jak i w praktyce funkcjonowania samorządów terytorialnych ⁵.

Konkluzja do rozważań na temat skrajnego naturocentryzmu i antropocentryzmu zawiera stwierdzenie, że człowiek jako elementarna część przyrody nie może całkowicie uwolnić się od jej wpływu. Mimo tego nadal jesteśmy świadkami walki z przyrodą, a nawet pewnej wobec niej arogancji, wbrew wielu hasłom, a nawet kampaniom ekologicznym. W połączeniu ze skłonnościami do sedenterijnego i konsumpcyjnego stylu życia znajduje to swój wyraz w eskalacji

⁴ Tamże

⁵ A. Lorek, *Ocena polskiej polityki ekologicznej w warunkach wdrażania zrównoważonego rozwoju*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 409, 2015, 38-47.

chorób cywilizacyjnych⁶. Poza wymienionymi obiektywnymi tego przyczynami zauważyć trzeba, że współczesnemu społeczeństwu o tyle trudniej o przymierze z naturą, że człowiek utracił poczucie zadomowienia w przyrodzie⁷, a socjalizacja do niej coraz częściej odbywa się przy pomocy środków charakterystycznych dla cywilizacji technicznej. Wydaje się wręcz, że współczesność można określić jako czasy strachu przed naturą⁸.

Głoszona przez ekologów idea zachowania dobroczynnych dla życia właściwości przyrody, pozostaje w związku z wnioskami zawartymi w znanych koncepcjach kultury fizycznej. Postuluje się zatem zawarcie trwałego strategicznego sojuszu kultury fizycznej i kultury ekologicznej⁹. Jego efekt ma jawić się w postaci dobrego, mądrego i pięknego, a nadto zdrowego i sprawnego człowieka jako idealnego postulatu kultury fizycznej oraz racjonalnie funkcjonującego i uporządkowanego, a zatem pięknego i zdrowego świata jako docelowego wzorca kultury ekologicznej. Istnieje przy tym uzasadnienie dla utożsamiania kultury fizycznej z turystyką, mimo wielu oczywistych rozbieżności między tymi dziedzinami aktywności człowieka. Jest bowiem turystyka, obok rekreacji ruchowej, sportu kwalifikowanego, rehabilitacji medycznej oraz

⁶ W. Pańczyk, *Posługiwanie się ciałem wobec zagrożeń cywilizacji konsumpcyjnej*, Lider, numer specjalny, 2003, s. 13-18; W. Pańczyk, *Aktywność fizyczna w kontakcie z przyrodą* [w:] *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie*, red. K. Zuchora, AWF, Warszawa 2000, s. 284-294.

⁷ S. Zięba, *Dylematy bezpieczeństwa ekologicznego*, KUL, Lublin 1998, s. 27-57.

⁸ K. Janowska, P. Mucharski, *Rozmowy na koniec wieku*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 1999, s. 296.

⁹ J. Lipiec, *Człowiek wobec natury. Kultura fizyczna a kultura ekologiczna* [w:] *Nauki o kulturze fizycznej wobec wyzwań współczesnej cywilizacji*, red. J. Raczek, AWF, Katowice 1995, s. 7-25.

wychowania fizycznego, jedną z form uczestnictwa w kulturze fizycznej¹⁰.

Środowisko przyrodnicze jest dla osób zaangażowanych w turystykę układem różnorodnych wartości. Stanowi na przykład miejsce specyficznych interakcji, twórczej inspiracji oraz zasobne źródło wiedzy. W związku z tym wszyscy uprawiający aktywność fizyczną, w tym turystyczną w przyrodzie, nie są jedynie odbiorcami bodźców, lecz czynnie poszukują i przetwarzają płynące z niej informacje. Zakres ich przyswajania jest rzecz jasna charakterystyczny dla każdego z osobna, co wynika z faktu indywidualnego i subiektywnego stosunku emocjonalnego do przyrody oraz z różnego poziomu intelektualnego ludzi¹¹.

W dobie kryzysu ekologicznego, a zarazem dotyczącego wielu kryzysu egzystencjalnego nadzieją na odrodzenie człog wieka, a szczególnie odrodzenie moralne, jest wciąż aktualna możliwość czerpania z bezdennych źródeł natury nieskażonej wpływem cywilizacji, do których zaliczyć można mniej dostępne pasma górskie, lasy, morza czy pustynie. Przestrzenie te, stanowiąc w mniemaniu przedstawicieli wcześniejszych pokoleń, mało przydatny teren, współcześnie uchodzą za nośnik najbardziej pożądaných i oczekiwanych funkcji. Dopiero wszak w ich obliczu człowiek pozbywa się ukształtowanej przez kulturę warstwy obcych mu treści, w których zatracił swą pierwotną istotę. Pozwala mu to zapomnieć o troskach codzienności i uwolnić się od konwencji i pesymistycznych nastrojów. W przypadku turystów samotników

¹⁰ H. Grabowski, *Teoria fizycznej edukacji*, WSiP, Warszawa 1999, s. 144.

¹¹ S. Toczek-Werner, Środowisko przyrodnicze jako wartość w kulturze fizycznej [w:] *Kultura fizyczna w środowisku przyrodniczym w okresie letnim*, red. R. Błacha, W. Bigiel, AWF, Wrocław 2003, s. 7-15.

jest to równoznaczne z całkowitym odizolowaniem się od innych ludzi, lecz kosztem rozluźnienia bądź zerwania więzi społecznych możliwe staje się pełne porozumienie i zbliżenie z naturą. Jednakże, wydaje się przy tym, że jednostka uwolniona z warstwy kulturowej swego „ja” znacząco zwiększa prawdopodobieństwo nawiązania intymnej i trwałej więzi z wszelkiego rodzaju elementami bytu transcendentnego, którymi są także inni ludzie. Paradoksalnie więc, droga do pełnego poczucia wspólnoty między ludźmi prowadzić może przez pogłębiony skrajny indywidualizm. Zwracał na to uwagę Krawczyk¹², prezentując wielokrotnie dokonywane często przez żeglarza i taternika Mariusza Zaruskiego opisy sytuacji grupowych na pełnym morzu lub na górskich graniach, koncentrujące się na świadomości wybranego uczestnika wyprawy. Sens doświadczenia podróźniczego opierał się według niego na bezpośrednim i niezmaconym wpływem drugiego człowieka, kontakcie z przyrodą, któremu towarzyszyć powinna kontemplacja w atmosferze ciszy lub co najwyżej - odgłosów natury.

W czasie eksploracji turystycznej dzika przyroda stwarza człowiekowi potencjalną możliwość zetknięcia się z realnym, a niekiedy nawet śmiertelnym niebezpieczeństwem. Zaruski doceniał wartość wyzwalanego w ten sposób napięcia psychicznego, dzięki któremu człowiek wyzwala się z przeciętności, zyskując nieznaną mu dotychczas perspektywę, ukazującą zupełnie odmienną hierarchię wartości. W walce z żywiołami przyrody wyzwalał się w nim zwierzęcy instynkt uwalnia go od wpływów kultury, wzmagając w pragnienie dokonania czynu. I choć walce tej najczęściej

¹² Z. Krawczyk, *Natura Kultura Sport. Kontrowersje teoretyczne*, PWN, Warszawa 1970, s. 126-142.

towarzyszy paniczny lęk, to ostatecznie zarówno on jak i fizyczne oraz duchowe lenistwo zostają unicestwione. Dzięki przewycięzeniu zarówno własnych słabości jak i oporu przyrody, człowieczeństwo ponownie staje się dzięki temu synonimem wartości najwyższej¹³.

Uwzględniając egzystencjalne aspekty kontaktu człowieka z naturą, warto przez chwilę skoncentrować uwagę na praktycznych możliwościach kształtowania zarówno wrażliwości jak i intelektu w turystycznym czy rekreacyjnym kontakcie ze środowiskiem przyrodniczym. Należy do nich niewątpliwie edukacja ekologiczna, która może być realizowana poprzez plenerowe imprezy turystyczne. Zalicza się do nich zwłaszcza liczne przykłady turystyki kwalifikowanej, a także gry i zabawy terenowe organizowane przez szkoły, stowarzyszenia czy różne kluby.

Szczególnie atrakcyjną przestrzenią spędzania czasu wolnego, aczkolwiek nie wyzwalającą tak skrajnych nastrojów jak otwarte morze czy wysokie góry, wydają się być kompleksy leśne, będące jednymi z najbardziej złożonych ekosystemów lądowych. Ich charakterystyczna struktura wewnętrzna oraz zależności pomiędzy zasiedlającymi je organizmami stanowią bogate źródło doznań. Przebywanie w tym środowisku pozwala lepiej, aniżeli z poziomu sali szkolnej czy wykładowej, zrozumieć procesy zachodzące w otaczającej przyrodzie, a personifikacja środowiska naturalnego może skutkować trwałą zmianą codziennych nawyków na bardziej ekologiczne¹⁴.

¹³ Tamże

¹⁴ A. Ostrowska, *Rola turystyki i rekreacji plenerowej w edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży* [w:] *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach*, red. K. Pieńkos, AWF, Warszawa 2004, s. 122-125.

Jakkolwiek proces upowszechniania się turystyki przynosi korzyści w postaci realizacji potrzeb człowieka, to jednak nierzadko powoduje też określone dysfunkcje powodujące degradację środowiska. Z reguły bowiem w miarę angażowania się w aktywność turystyczną coraz większej liczby ludzi, rośnie poziom przekształceń środowiska i wynikających stąd dalszych zagrożeń. O ile jednak turystyka amatorska organizowana indywidualnie lub w małych grupach, ujmowana w ramy działalności organizacji społecznych, korzysta z przyrody zasadniczo jej nie zagrażając, to w przypadku turystyki specjalistycznej uprawianej między innymi przez alpinistów, skałkowiczów i grotolazów czy entuzjastów sportów motorowych można mówić o presji ekologicznej, często porównywanej do drastycznych skutków oddziaływania turystyki masowej. Także w przypadku turystyki komercyjnej, dla której głównym celem jest zysk przedsiębiorcy, dostrzec można wiele przykładów obsługi ruchu turystycznego godzących w autonomię naturalnego otoczenia. O jej naruszaniu może zdecydować wybór takiego, a nie innego miejsca lokalizacji obiektów i urządzeń obsługi, przebieg szlaków turystycznych, wykorzystanie niektórych środków transportu oraz proponowane turystom sposoby spędzania czasu. Właściciele biur turystycznych, pensjonatów, hoteli czy środków transportu mają tendencję do traktowania przyrody jako dobra bez konkretnego właściciela, występując przeciw próbom ograniczania korzystania z tego dobra. Często też usiłują uchylać się od ponoszenia kosztów ochrony oraz naprawy szkód poczynionych w przyrodzie ¹⁵. Za chlubny wyjątek w tej materii uznać należy podmioty turystyczne,

¹⁵ Z. Wnuk, *Ochrona przyrody a turystyka* [w:] *Turystyka i rekreacja*, red. A. Gajewski, J. Kłyszejko, J. Popko, AWF, Warszawa 2005, tom 1, s. 33-38.

których działalności przyświeca idea społecznej odpowiedzialności biznesu znanej w międzynarodowej terminologii jako *corporate social responsibility*. Wielu przedsiębiorców coraz częściej dostrzega ekonomiczne i wizerunkowe zalety prowadzenia polityki proekologicznej, która w warunkach rosnącej konkurencyjności na rynku turystycznym zdaje się być kluczowym czynnikiem decydującym o sukcesie w tej branży ¹⁶.

Społeczna odpowiedzialność biznesu może odnosić się do wielu elementów polityki ekologicznej państwa, w tym do gospodarki ściekowej i gospodarki odpadami, ochrony klimatu, powietrza i bioróżnorodności. W przestrzeni turystycznej kwestie te mogą być ujęte w ramy polityki ekologicznej hoteli, pensjonatów i gospodarstw agroturystycznych, spośród których szczególnie te pierwsze mogą ubiegać się o specjalne certyfikaty ekologiczne¹⁷, znane pod nazwą ekoetykiet ¹⁸, dla których w terminologii międzynarodowej funkcjonuje określenie *eco-labelling* ¹⁹.

Tak więc zarówno w ujęciu indywidualnym jak i instytucjonalnym pojawiają się propozycje pogodzenia zjawiska zwiększonego uczestnictwa w turystyce z nieinwazyjnym

¹⁶ W. Leoński, *Ekologiczne aspekty społecznej odpowiedzialności biznesu*, Studia i Prace WNEiZ US, nr 43(1), 2016, s. 45-53.

¹⁷ A. Pawlicz, M. Sidorkiewicz, *Ekologia jako podstawa innowacyjnego produktu hotelarskiego* [w:] *Innowacyjne rozwiązania we współczesnym hotelarstwie*, red. P. Dominik, Almamery Szkoła Wyższa, Warszawa 2013, s. 195-207.

¹⁸ E. Targosz-Wrona, *Etykiety środowiskowe jako znaki towarowe w marketingu produktów przyjaznych środowisku w dobie globalizacji*, Zeszyty Naukowe. Zarządzanie i Marketing, Wyższa Szkoła Humanitas, nr 1, 2007, s. 87-99.

¹⁹ A. Kuna-Marszałek, *Eco-labelling* [w:] *Business and the Environment*, red. T. Dorożyński, A. Kuna-Marszałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2016, s. 57-78.

wpływem na przyrodnicze otoczenie. W projekty te wpisany jest proces wychowania do turystyki i przez turystykę, umożliwiający właściwe, całościowe przygotowanie do aktywności turystycznej. Jest on właściwie równoznaczny z koncepcją ekopedagogiki, uwzględniającą ideę życia w plenerze. Poza wcześniej wymienianymi skutkami jej wcielania można też osiąść społecznie pożądane cechy takie jak odpowiedzialność, umiejętność współpracy w grupie czy poszanowanie drugiego człowieka ²⁰.

Żyjąc i rozwijając się w cywilizacji naukowo-technicznej człowiek uznaje jej paradygmaty, z których dość znaczna część dotyczy świata przyrody. Czasami jednak ogarnia go refleksja, której źródeł nie sposób znaleźć w fizycznych, chemicznych czy społecznych uwarunkowaniach. Refleksja ta wiąże się z pytaniami o sens własnego życia a także o sens i porządek natury i ma okazję ujawnić się między innymi podczas turystycznych spotkań z przyrodą. Pytania jakie turysta wówczas sobie zadaje skupiają się wokół stosunku człowieka do przyrody, a więc kwestii etycznych oraz trudnego do zdefiniowania piękna przyrody ²¹. Pyta jednak tylko wtedy, gdy otaczająca go rzeczywistość stwarza mu ku temu warunki, a z pewnością nie w obliczu ciżby i zgiełku towarzyszącego turyście w miejscach szczególnie popularnych turystycznie. Są one bowiem pozbawione nie tylko ciszy, lecz także pewnych pierwotnych właściwości ekologiczno-krajo-
brazowych, bez których refleksja taka jest dalece utrudniona,

²⁰ R. Rowiński, J. Klawender, *Wychowanie przez turystykę i sport jako proces zapewniający poszanowanie przyrody i ochronę środowiska* [w:] *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach*, red. K. Pieńkos, AWF, Warszawa 2004, s. 314-318.

²¹ K. Kożuchowski, *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Wydawnictwo KURPISZ S.A., Poznań 2005, s. 27-39.

by nie rzecz – niemożliwa. Dlatego w rozważaniach powraca postulowana przez Zaruskiego możliwość choć krótkotrwałego społecznego odizolowania na rzecz zjednoczenia z naturą przez powrót na jej łono. Umożliwi to poznanie nowych walorów estetycznych przyrody, elementów rozumienia jej filozofii oraz form percepcji krajobrazu, a wreszcie odnajdywania „ducha miejsca” czy „nastroju chwili”. Tylko wtedy człowiek będący częścią przyrody ma szansę dostrzec panującą w niej harmonię i wolność i odkryć chęć poszukiwania ich w sobie samym.

Ocena polskiej polityki ekologicznej musi zawierać uwagi krytyczne, choćby ze względu na fakt, iż mimo starannie opracowanej dokumentacji, problemem są zbyt okazjonalne praktyczne działania polityków. W tej sytuacji konieczna wydaje się być zarówno zmiana ich postaw jak i presja społeczna. Zwiększająca się, również na skutek turystycznego obcowania z naturą, świadomość ekologiczna społeczeństwa, może stanowić bowiem impuls do większego zainteresowania władz państwowych i lokalnych tą problematyką. Dzięki temu liczne zapisy odnoszące się do polityki ekologicznej, zawarte w różnego rodzaju dokumentach strategicznych, będą miały szansę na praktyczne wdrożenie, z myślą o przywróceniu pełnej równowagi między człowiekiem i jego otoczeniem.

Bibliografia:

- Grabowski H., *Teoria fizycznej edukacji*, WSiP, Warszawa 1999.
- Janowska K., Mucharski P., *Rozmowy na koniec wieku*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 1999.
- Kożuchowski K., *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Wydawnictwo KURPISZ S.A., Poznań 2005.
- Krawczyk Z., *Natura Kultura Sport. Kontrowersje teoretyczne*, PWN, Warszawa 1970.
- Kuna-Marszałek A., *Eco-labelling* [w:] *Business and the Environment*, red. T. Dorożyński, A. Kuna-Marszałek, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2016, s. 57-78.
- Leoński W., *Ekologiczne aspekty społecznej odpowiedzialności biznesu*, Studia i Prace WNEiZ US, nr 43(1), 2016, s. 45-53.
- Lipiec J., *Człowiek wobec natury. Kultura fizyczna a kultura ekologiczna* [w:] *Nauki o kulturze fizycznej wobec wyzwań współczesnej cywilizacji*, red. J. Raczek, AWF, Katowice 1995, s. 7-25.
- Lorek A., *Ocena polskiej polityki ekologicznej w warunkach wdrażania zrównoważonego rozwoju*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 409, 2015, 38-47.
- Ostrowska A., *Rola turystyki i rekreacji plenerowej w edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży* [w:] *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach*, red. K. Pieńkos, AWF, Warszawa 2004, s. 122-125.
- Pańczyk W., *Aktywność fizyczna w kontakcie z przyrodą* [w:] *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie*, red. K. Zuchora, AWF, Warszawa 2000, s. 284-294.
- Pańczyk W., *Posługiwanie się ciałem wobec zagrożeń cywilizacji konsumpcyjnej*, Lider, numer specjalny, 2003, s. 13-18.
- Pawlicz A., Sidorkiewicz M., *Ekologia jako podstawa innowacyjnego produktu hotelarskiego* [w:] *Innowacyjne rozwiązania we współczesnym hotelarstwie*, red. P. Dominik, Almamier Szkoła Wyższa, Warszawa 2013, s. 195-207.

- Rowiński R., Klawender J., *Wychowanie przez turystykę i sport jako proces zapewniający poszanowanie przyrody i ochronę środowiska* [w:] *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach*, red. K. Pieńkos, AWF, Warszawa 2004, s. 314-318.
- Targosz-Wrona E., *Etykiety środowiskowe jako znaki towarowe w marketingu produktów przyjaznych środowisku w dobie globalizacji*, Zeszyty Naukowe. Zarządzanie i Marketing, Wyższa Szkoła Humanitas, nr 1, 2007, s. 87-99.
- Toczek-Werner S., *Środowisko przyrodnicze jako wartość w kulturze fizycznej* [w:] *Kultura fizyczna w środowisku przyrodniczym w okresie letnim*, red. R. Błacha, W. Bigiel, AWF, Wrocław 2003, s. 7-15.
- Tyburski W., *Człowiek – środowisko przyrodnicze w świetle wybranych stanowisk filozoficznych i ekofilozoficznych*, Paedagogia Christiana, nr 2(28), 2011, 41-63.
- Wnuk Z., *Ochrona przyrody a turystyka* [w:] *Turystyka i rekreacja*, red. A. Gajewski, J. Kłyszejko, J. Popko, AWF, Warszawa 2005, tom 1, s. 33-38.
- Zięba S., *Dylematy bezpieczeństwa ekologicznego*, KUL, Lublin 1998.